

Maris Lauri kõne kohtunike täiskogul

04.06.2021

Lugupeetud Riigikohtu esimees,
kohtunikud ja täiskogu külalised saalis ja ekraanide taga

Selle aasta 20.augustil möödub 30 aastat Eesti taasiseseisvumisest.

Kuid sel aastal möödub ka 30 aastat kohtute seaduse ja kohtuniku staatuse seaduse vastuvõtmisest. Märkimisväärne seegi, et need seadused võeti vastu enne põhiseaduse rahvahääletust 1992.aasta suvel.

Õeldakse, et inimene õpib kogu elu. Viimane aasta ja enamgi on seda üksnes kinnitanud. Oleme õppinud väga palju. Ja see on hea! Sest uued kogemused ja teadmised ning õppimine teeb iga inimese nooremaks... või vähemalt võtab vananemiselt kõvasti hoogu maha. Mina julgen oma kogemuse, sealjuures isikliku ja selle aasta oma pealt seda kinnitada.

Minu selle aasta, täpsemalt viimase 4 ja poole kuu õppimisprotsess on olnud väga intensiivne ja väga huvitav. Vähem kui kuu tagasi jõudsin ma esimest korda töötavasse kohtuhoonesse, Harju Maakohtusse. Täna olen käinud Jõhvi ja Narva kohtumajades. Kokkupuuteid kohtunikega on olnud küll ka varem, harvem Riigikogu liikmena, ning rohkem – ja põhiliselt virtuaalselt – nüüd ministriametis. Kavatsen külastada ka teisi kohtuid Tartus, Pärnus, Tallinnas ja mujal.

Asjalike, kaasamõtlevate ja oma ametile pühendunud inimestega on alati kasulik ja huvitav kohtuda, nendega rääkida, nende muresid ja mõtteid kuulata. See ei ole öeldud suusoojaks! See on nii. Need kohtumised kinnitavad, et kohtusüsteem, nii nagu kogu justiitsüsteem ja Eesti riiki, on valmis pidevaks õppimiseks ja muutusteks. See tähendab, et ka kestmiseks.

Nii nagu ei saa valimis Eesti riik, ei saa valmis ka justiitsüsteem ega kohtudki. Ikka tuleb midagi uut, olgu selleks uued inimesed, uus tehnika, uued arusaamad ja teadmised. Meil tuleb kõigega kohaneda, pidevalt muutuda, õppides uut, kohandades ja vahel ka kõrvale heites vana. Isegi kui see vana tundub vahel armas oma tuttavlikkuses, oma puuduste ja headustega.

Aga nüüd asisemate asjade juurde

Kokkuvõttes eelmisest erilisest kohtuaastast ja ka selle aasta senine kohtustatistika annavad kinnituse, et õigusemõistmine jätkus, kohtutes tehti muutunud tingimustes väga palju tööd.

Nii lahendati maakohtutes tsiviilasju 7% rohkem kui 2019. aastal.

Tartu Maakohtu kinnistus- ja registriosakonnas jäi menetlusstatistika ja keskmine lühike menetlusaeg üldplaanis samaks. Kinnistusosakond tegi üle 100 000 kande ja kinnistamismenetlust, registriosakonnas kanti registrisse ligi 25 000 uut äriühingut.

Pärnu Maakohtu maksekäsu osakond näitas erakordset töövõimet ja tõhusust ning lahendas aastas rekordilised 50 000 asja, hoides samas ka head keskmist menetlusaega 71 päeva.

Ka haldus- ja ringkonnakohtutes suudeti pandeemia mõjudega hästi hakkama saada ja nii lahendati halduskohtutes ca 6% (2531 haldusasja) asju rohkem kui varasemalt. Ringkonnakohtutes lahendati varasema aastaga samaväärne hulk asju ehk erinevas menetlusliigis kokku 5875 apellatsioon- ja määruskaebust

Tunnustan kõiki 952 inimest, kes töötavad kohtutes, nii kohtunikke ja kohtuametnikke kui ka tugipersonali!

Hea kuulajad!

On kaks teemat, mille üle kohtunikud praegu muretsevad: ülekoormus ja eelarvekärped. Need ei ole kaks asja eraldi, need asjad on omavahel seotud.

Eelarve kokkuhoiu põhjused on selles, et Eesti riik on mitmed aastad toimetanud üle oma võimete. Laenuraha võib kasutada rasketel hetkedel, kuid püsivalt ja oma põhitegevusi sellest katta ei saa ega tohi. Euroopa Liidu rahad on toeks, kuid ka neil on oma selge siht ning Eesti jõukamaks muutudes jäävad need summad väiksemaks, mistõttu ei ole need sobivad ka püsivate kulude katmiseks.

Mina ei ole joonlauga lõikamise usku. Ma arvan, et keerulised ajad on võimalus oma tegevused üle vaadata, mõelda, mis on vajalik ja mis mitte ning kas ja kuidas saab asju teha teisiti. Tegelikult sobib sama loogika ka inimestele oma isiklike rahaasjade ajamiseks aga ka ettevõttele, miks siis mitte riigile.

Justiitsvaldkonda tuleb vaadata tervikuna, sest kõik selle elemendid on omavahel seotud. Lahendades probleemi ühes kohas, võib tekitada probleemi teises. Seetõttu tulebki vaadata asju laiemalt ning võimalusel leida lahendused, mis lahendaksid probleemid mitmes kohas aga eelkõige väldiksid probleemi nihkumist lihtsalt teise kohta.

Head kuulajad!

Te kõik teate, et kohtute koormus on kasvanud ja kuigi üldnäitajad on head, siis on hulgaliselt menetlusi, mille läbiviimine on viiruse ja piirangute tõttu olnud raskendatud. Teame sedagi, et kohtute töökoormus on erinev. Inimeste ja äritegevuse koondumine koondab ka kohtuasju.

Kohtunike lisandumine ja seadusandlikud muudatused - kohtute seadus võimaldab nüüd ringkonnakohtu esimeeste otsusel suunata kohtuasju ülekoormatud kohtust vähemkoormatud kohtusse – ei ole siiski olnud piisavad. Tsiviilasju on tulnud kõikidele maakohtutele märgatavalt juurde ja iga kohtuasi tuleb hoolimata suurest koormusest lahendada kvaliteetselt.

Sellistes olukordades tuleb alati töötada mitmete eri lahendustega. Räägin praegu mõningatest.

Tuleb ikkagi jätkata kohtute koormuse ühtlustamise võimaluste otsimisega, sellega tegeleb II kohtuarenduse eelnõu, mille väljatöötamiskavatsusele saadud tagasiside on läbi töötatud ning mille soovime saata kooskõlastusele arvestusega, et sellele saabunud arvamuste põhjal rikastatud eelnõu saaks arutada septembrikuisel kohtute haldamise nõukoja istungil.

Põhimõte on see, et jaotamisele läheksid ikkagi kirjalikku või elektroonset menetlust võimaldavad asjad. Inimesed ei pea sõitma.

Digitaliseerimine on justiitsvaldkonna prioriteet ja kuigi selle mõju koormusega toimetulekuks ei ole kohene, siis digitaliseerimise võimalustest kinni haaramine, kohtute töövahendite üha nutikamast ja mugavamaks arendamine toob positiivse mõju. Loomulikult käib digitaliseerimise juurde see, et lahendused peavad olema mugavad kasutada, see ei saa olla nii, et ekraanil on lihtsalt sama pabervorm. Täpselt sama loomulikult peab asja juurde käima korralik tehnika, piisav serverivõimsus ja interneti kiirus.

Tsiviil- ja halduskohtumenetluse seadustiku paberivaba kohtupidamist toetavad muudatused on eelnõu kujul jõudmas teieni siis, kui olete saanud piisavalt katsetada vastvalt uuenenud digitoimiku tarkvara. Loodame luua enne pabertoimiku ajalukku saatmist piisava kindlustunde kõigi kohtunike hulgas, et toimiku digitaalne vorm on sobiv.

Alates 1.06 on kõikidel võimalik valida digitoimikus nupp „uus versioon“ ja sellega töötada. Testkohtunikud on andnud positiivse tagasiside – 5 palli skaalal 4,5 hinne. Arendused jätkuvad.

Muudatuste tegemisel tuleb tagada, et ligipääs kvaliteetsele õigusteenusele peab olema võimalik kõikjal Eestis. See ei tähenda, et igas külas – kuigi ehk midagi elektroonselt saab ka nii korraldada –, kuid mõistlikul kaugusel ja viisil. Õigusteenuse kvaliteet ja kättesaadavus peab olema Paides, Narvas või Kärdlas samaväärne Tartu ja Tallinnaga.

Ka siin on digilahendustest abi.

Riigikogu menetluses on ka kriminaalmenetluse seadustiku muutmise eelnõu, millest kõige olulisemate märksõnadena tuleb nimetada kriminaalmenetluslike tõkendite ja menetluse tagamise vahendite ringi mitmekesistamist ja menetluste läbiviimise paindlikkust. Antud meetmed tugevdavad veelgi põhiõiguste kaitset, kuid teevad ka vähemalt väikese sammu üldmenetluste lihtsamaks muutmise suunas.

Lugupeetud kohtunikud!

Idealmaailmas kuritegusid ei ole ja inimesed lahendavad oma vaidlused kenasti ja viisakalt omavahel. Tegelikkus on teine, kuid see ei tähenda, et me ei peaks püüdlema ideaali poole. Loomulikult demokraatlikul ja mõistuspärasel moel, loomulikult mitte ehitades Potjomkini küla.

Kriminaalmenetlused vähenevad järjekindlalt, kuid samas suurenevad tsiviilasjad –võlaasjad, ettevõtete-vahelised vaidlused. Teatud mõttes on see peegeldus Eesti ühiskonna küpsemisest ja jõukamaks muutumisest. Tuleb meilgi ju järjest enam ette jonnid pärast protsessimist ning on tõenäoline, et see võib lähiajal veelgi kasvada. On oluline, et kohtud saaksid õigust mõista ja probleeme lahendada, mitte et nad kulutaksid liialt palju aega ja raha mõnede inimeste tühjade vaidluste peale.

Pere lagunemine on asjaosalistele valus, sellega kaasneb kibestumine, vimm ja kahjuks tihti ka kius. Pereasjade menetlemine on keeruline, emotsionaalne ja teeb osalistele haiget, eriti paljud kannatavad lapsed. On oluline, et jõuaksime Eesti ühiskonnas selleni, et täiskasvanud lahendaksid oma vaidlused ikka eelkõige lastele mõeldes ja vältides valusaid vaidlusi kohtutes. Loodan väga sotsiaalministeeriumis valmiva perelepitust toetava seaduse peale. Kui see hakkaks tööle, mõjuks see hästi ka kohtute koormusele. Lastest rääkimata.

Eesti ühiskonnas on mõned valusad saladused, millest õnneks järjest enam räägitakse, mis annab lootust, et me sellest painest ehk peagi pääseme. Isegi kui see tee ei ole emotsionaalselt kerge. Räägin lähisuhte vägivallast ja lastevastasest vägivallast, tegelikult vägivallast laiemalt.

Me ei saa sellest lahti, kui ühiskond sellest ei räägi. Kas neid tegusid tuleb karistada? Loomulikult! Kuid rääkida tuleb neist tegudest ka siis, kui karistada enam ei saa.

Vägivalla ohvrid vajavad häält, vajavad võimalust rääkida ära oma lood, vajavad kuulamist ja mõistmist.

Inimene kaitseb end tihtipeale sellega, et püüab unustada oma halbu tegusid, ma ei räägi õigustamisest ja eitamisest. Räägin püüdest halvad asjad maha tõmmata, muuta nad üksikuteks kuivadeks faktideks. Kui suudame pahateo tegija panna mõistma oma teo ekslikust ja selle mõjusid kannatanutele, siis on lootust, et ta oma tegusid ei korda.

Ma räägin taastavast õigusest. Taastava õiguse meetodid sunnivad toimepanijat aktiivselt oma teo üle järele mõtlema, võimaldades tal seeläbi tehtu eest sisuliselt vastutust võtta. Taastava õiguse eesmärgiks on see, et juhtunu edaspidi ei korduks – seda seetõttu, et parimal juhul ei jõua toimepanija ainuüksi kahju heastamiseni, vaid ka tegeliku sisemise arusaamani sellest, mida tema teod teistele põhjustanud on.

Taastav õigus, mis veel täna on justiitsüsteemi jaoks veidi võõras, võiks üha enam omaks saada, ja seda teie abiga, head kohtunikud. Justiitsministeerium on selleks ette valmistanud taastava õiguse kontseptsiooni, nii nagu soovib ÜRO, ja loonud ka taastava õiguse justiitskogu, kuhu kuulub ka kohtunikke.

Eraõiguse valdkonnas peatun lõpule jõudval maksejõuetusõiguse revisjonil

Maksejõuetuse revisjoni I etapi raames valmis eelnõu, mis jõustus osaliselt 1. veebruaril 2021. Eelnõu peamiseks eesmärgiks oli pankrotimenetluste kiirem läbiviimine, võlausaldajatele tehtavate maksete suurendamine ja pahatahtlike maksejõuetustega võitlemine. Ühed olulisemad muudatused, mis sellele kaasa peaksid aitama, on uus nõuete kaitsmise ja tunnustamise kord ning kohtute suurem spetsialiseerumine maksejõuetusajadele. Kõik revisjoni panustajad ootavad huviga, kuidas muudatused praktikas rakenduvad ja mõju avaldavad.

Maksejõuetuse revisjoni II etapi raames koostamisel oleva eelnõu eesmärk on võtta Eesti õigusesse üle saneerimise ja maksejõuetuse direktiiv ning muuta saneerimismenetlused ja füüsilise isiku maksejõuetuse menetlused efektiivsemaks ja praktika vajadustele vastavaks.

Füüsilise isiku maksejõuetusmenetluste algatamine, võlgade ümberkujundamise menetlus ja kohustustest vabastamise menetlus koondatakse ühte seadusesse, pankrotimenetlust jääb reguleerima pankrotiseadus. Luuakse ühtne maksejõuetusavaldu, mille kaudu on võimalik algatada kõiki füüsilise isiku maksejõuetusmenetlusi. Samuti suurendatakse nõustamise rolli menetluses, et tagada isikule parem abi ja vähendada kohtute koormust füüsiliste isikute nõustamises. Direktiivist tulenevalt lühendatakse kohustustest vabastamise perioodi 3 aastale.

Hetkel tegeleme Justiitsministeeriumis eelnõule kooskõlastusringilt saabunud tagasiside läbitöötamisega. Eelnõu jõustumiseks on planeeritud 1. jaanuar 2022.

Tänaseks on jõustunud regulatsioon, mis võimaldab inimesel täitemenetluse tsiviilnõudes sundtäitmise aegumise tõttu kiiremini, lihtsamalt ja väiksemate kuludega lõpetada. Olulise panuse regulatsiooni loomisele andsid seejuures kohtunikud ja kohtutäiturid.

Kohtumenetlus on kallis menetlus. Selleks, et inimene eelistaks kohtusse pöördumisele kohtuvälist menetlust, nägime seaduses ette mõningad sätted, mis julgustavad inimest pöörduma esmajärjekorras just kohtutäituri poole. Tänane statistika ka kinnitab seda, et eelistatakse kohtutäituri poole pöördumist. Viimastel andmetel on kohtutäituritele esitatud avalduste arv ligikaudu 5000 ja kohtutesse jõudnud avaldusi saab lugeda sadades. Võib öelda, et muudatused on vastu võetud rahulikult ning kohtutesse ja kohtutäituritele esitatud avalduste arv on jäänud mõõdukaks.

Head kuulajad!

Räägitakse, et eestlaste rahvusport on muretsemine. Hea küll, las ta siis olla! Kuid muretsemise kõrval tasuks rohkem tähelepanu pöörata muule. Sellele, mis on hea. Sellele, mis on õnnestunud. Sellele, millised on uued võimalused. Sellele, mida saab teha paremini.

Me saime 30 aastat tagasi oma iseseisva riigi. Paljud teist seda uskusid mõned aastad enne seda? Kui, siis ilmselt üksikud. Küll oli lootust. Kuid veelgi olulisem: oli veendumust, et meil on õigus. Ja õigus annab kindluse!

Aitäh teile tehtu eest! Jõudu edaspidiseks!

Täna räägitakse siin saalis veel palju kohtupidamise avalikkusest. Ministriamet ei lase alati osaleda kohtades, kus tahaks, aga õnneks teame nüüd kõik, et on võimalik kasutada elektroonseid võimalusi. Kavatsen seda täna teha, et kuulata kindlasti huvitavaid arutelusid.

Mina usun, et avatus – nii palju kui võimalik – teeb inimesed tugevamaks. Avalik kohtupidamine ja õiguse mõistmine teeb õiguse tugevamaks. Jõudu tänasteks aruteludeks ja aitäh kuulamast!